

Володимир Володимирович ГОЛОВАЧ

к.ю.н., заслужений юрист України, сертифікований аудитор, Інститут аудиту

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-9071>

МОДЕЛЮВАННЯ АУДИТОРОМ ПОВЕДІНКИ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ

Статтю присвячено проблемі моделювання аудитором поведінки управлінського персоналу що обумовлено відповідними вимогами Міжнародних стандартів аудиту. Ці стандарти вимагають оцінювання такої поведінки з позиції професійного скептицизму, визнаючи можливість викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства чи помилки незалежно від позитивної характеристики управлінського персоналу. Практична реалізація аудитором передбачає необхідність відповідного прогнозування і моделювання поведінки управлінського персоналу.

Ключові слова: моделювання, поведінка управлінського персоналу, професійний скептицизм, професійне судження аудитора

ВСТУП

Поведінка управлінського персоналу не є випадковим і штучним об'єктом пізнання аудитором. У процесі перевірки фінансової звітності аудитор повинен встановити відсутність її викривлень внаслідок таких неправомірних вчинків, як шахрайство чи помилка. Тим самим надати певну впевненість користувачам фінансової звітності в її достовірності, повноті та відповідності законодавству.

Як зазначено в Міжнародному стандарті аудиту (МСА) 200, для досягнення загальної мети аудиту з підвищення ступеня довіри визначених користувачів до фінансової звітності, аудитор у здійсненні аудиту фінансової звітності повинен отримати обґрунтовану впевненість у тому, що фінансова звітність загалом не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки. Для отримання достатньої впевненості МСА вимагають, щоб аудитор здійснював професійне судження та зберігав професійний скептицизм до вчинків управлінського персоналу з підготовки фінансової звітності протягом планування і виконання аудиту. У зв'язку з цим аудитором необхідно здійснювати ідентифікацію й оцінювання ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства чи помилки, виходячи з розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, включаючи внутрішній контроль суб'єкта господарювання.

Порядок дій аудитора стосовно розуміння суб'єкта господарювання та його середовища викладено у МСА 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання та його середовища». Таке розуміння повинно включати не формальне вивчення суб'єкта господарювання в якості юридичної особи, а виконання конкретного системно орієнтованого аналізу поведінки управлінського персоналу в їх ставленні до фінансової звітності.

МЕТА статті – дослідження процесу моделювання аудитором поведінки управлінського персоналу як гіпотетичної форми професійного судження аудитора стосовно суб'єктів господарювання в їхньому ставленні до фінансової звітності. На основі аналізу вчинків управлінського персоналу з'ясування наявності її викривлення внаслідок шахрайства чи помилка. Керуючись наведеним підходом, розробити рекомендації з нап-

рямів здійснення аудиторських процедур та отримання аудиторських доказів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: теоретичний аналіз публікацій та нормативних актів, узагальнення і класифікація отриманих результатів, біхевіористичний підхід та соціально-психологічні оцінки поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема моделювання аудитором поведінки управлінського персоналу в окремих публікаціях не висвітлювалася. Наявна ціла низка публікацій з питань дослідження загальних проблем моделювання поведінки індивідів, зокрема суб'єктів господарювання.

У науковій літературі пропонують різні підходи до моделювання поведінки суб'єктів господарювання. Для її моделювання вважають за необхідне теорію систем, кібернетику, синергетику, спектральний аналіз тощо [1; 2]. Вони ґрунтуються, як правило, на використанні біхевіористичного підходу [3-5]. Саму модель економічної поведінки розглядають як узагальнений образ, що дає змогу уявити, відобразити і зрозуміти певні вчинки, а тим самим виконати прогнозну функцію шляхом заміни й перенесення створеного образу на об'єкт дослідження.

Моделювання поведінки широко використовується у правознавстві для визначення складу правопорушення, прогнозування окремих злочинів та злочинності [6-8]. Важливе місце у цих дослідженнях посідають проблеми мотивації злочинної поведінки, а також взаємозв'язок мотивів з потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями та зовнішнім середовищем [9]. Такі дослідження ґрунтуються на загальних теоретичних положеннях психології, соціології, економіки, кібернетики та інших наук.

За своїм змістом сучасні кримінологічні дослідження злочинної поведінки значною мірою співпадають з кримінологічною характеристикою шахрайства в МСА. Зокрема, у п. А1 МСА 240 наведено кримінологічну характеристику шахрайства, яку свого часу розроблено американським кримінологом Д. Крессі. Тому буде цілком логічно на її основі моделювати поведінку управлінського персоналу з виявлення можливих викривлень фінансової звітності внаслідок шахрайства.

Заслужують також на увагу і дослідження проблем економічної поведінки. У більшості наукових публікацій економічну поведінку визначають, як усвідом-

лену діяльність у сфері господарювання, яка відображає внутрішнє ставлення суб'єкта до навколишнього середовища [10-12]. Наявні також інші визначення економічної поведінки [13]. В економічній науці сформувався цілий розділ, який вивчає поведінку окремих економічних суб'єктів, що має назву економічна психологія.

Переважно у наукових працях поняття економічної поведінки базується на концепції економічної людини, яка діє раціонально і спрямовує свої вчинки на отримання максимального прибутку за мінімальних витрат, керуючись свободою вибору серед значного числа альтернатив. Концепція економічної людини значною мірою базується на принципі методологічного індивідуалізму. Сучасна методологія індивідуалізму враховує соціально-психологічні аспекти поведінки людини, мотиви її економічної діяльності та раціонально детерміновані вчинки [14].

У наведених публікаціях розглядаються загальні закономірності аналізу поведінки суб'єктів господарювання, які належить враховувати в нашому дослідженні проблеми моделювання аудитором поведінки управлінського персоналу.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Слід зазначити, що окремо взята поведінка будь-якого суб'єкта, зокрема управлінського персоналу, є складним соціально-психологічним явищем. У поведінці, як системі вчинків, реалізуються внутрішні особисті якості суб'єкта та вплив на нього оточуючого середовища. Незмінними детермінантами поведінки, спрямованої на досягнення певної мети, є інтереси, установки, ціннісні орієнтації та мотиви.

Аудит покликаний вивчати поведінку управлінського персоналу та їх вчинки не в загальних рисах, а суспільно-значимі аспекти, які характеризують їх життєву позицію, та особисте ставлення до фінансової звітності. У процесі такого вивчення аудитором необхідні загальні соціально-психологічні закономірності поведінки суб'єктів господарювання з метою визначення можливих варіантів прийняття управлінських рішень.

Важливою закономірністю будь-якої поведінки і прийняття рішень є той факт, що вони становлять результат взаємодії особистості і оточуючого середовища. Основними чинниками в оточуючому середовищі, які впливають на поведінку і прийняття рішень управлінським персоналом, є бізнес-ризик. Вони становлять основне джерело прийняття рішень управлінським персоналом із фінансової звітності, зокрема її викривлення внаслідок шахрайства чи помилки. Як зазначено у п. А39 МСА 315, розуміння бізнес-ризиків, на які наражається суб'єкт господарювання, збільшує ймовірність ідентифікації ризиків суттєвого викривлення, оскільки більшість бізнес-ризиків зрештою матимуть фінансові наслідки, а отже, вплив на фінансову звітність. Однак аудитор не несе відповідальності за ідентифікацію або оцінювання всіх бізнес-ризиків, оскільки не всі бізнес-ризикі призводять до виникнення ризиків суттєвого викривлення.

Наведені обставини вимагають від аудитора мати професійне судження стосовно змісту бізнес-ризиків. Встановлення в них детермінантів шахрайства, які спроможні спонукати конкретних суб'єктів з числа управ-

лінського персоналу до викривлення фінансової звітності.

Характерно, що МСА орієнтують аудитора на виявлення шахрайства, а не помилки. Наявність помилки встановлюється, якщо за результатами перевірки буде виявлено відсутність шахрайства. Тому МСА встановлюють відповідальність аудитора стосовно шахрайства у процесі перевірки фінансової звітності. Проблема виявлення помилок у фінансовій звітності окремо не розглядається в МСА.

РЕЗУЛЬТАТИ

У зв'язку з наведеним підходом виникає необхідність приділяти відповідну увагу бізнес-ризикам. У результаті їхнього аналізу визначити ставлення до них управлінського персоналу. На основі отриманої інформації висунути гіпотетичні припущення у вигляді версій з можливих варіантів поведінки управлінського персоналу. Сконструйований таким способом варіант поведінки матиме форму відповідної логічної моделі.

За основу побудови логічної моделі поведінки управлінського персоналу доцільно брати кримінологічну характеристику шахрайства наведену в п. А1 МСА 240. Вона рекомендована для застосування до оцінювання чинників ризику шахрайства у п. А25 МСА 240. Зазначена модель включає мотив або тиск скоєння шахрайства, усвідомлену можливість вчинення шахрайства, логічне виправдання та ставлення до шахрайства.

Початковим етапом побудови логічної моделі поведінки управлінського персоналу може бути розгляд аудитором цілей та стратегій суб'єкта господарювання і пов'язаних з ними бізнес-ризиків. Спочатку, у процесі вивчення суб'єкта господарювання належить визначити бізнес-ризикі, які за своїм змістом спроможні призвести до виникнення ризику суттєвого викривлення. Водночас умовно не брати до уваги ставлення до бізнес-ризиків управлінського персоналу. В подальшому, на основі отриманих результатів оцінити ставлення управлінського персоналу до вищеведених категорій бізнес-ризиків.

Згідно з п. 4 МСА 315 до бізнес-ризиків пропонується зараховувати ризикі, що є наслідком значущих умов, подій, обставин діяльності або бездіяльності, які можуть негативно впливати на здатність суб'єкта господарювання досягти своїх цілей та реалізувати стратегії, або встановлення не відповідних цілей і стратегій. Залежно від оцінки і прийнятого рішення управлінським персоналом і найвищим керівництвом бізнес-ризикі можуть набувати у соціальному відношенні позитивного або негативного спрямування, зокрема трансформуватися у ризикі шахрайства. Вірогідність такого трансформування переважно залежить від організації ризик-менеджменту та внутрішнього контролю на підприємстві, а також від особистого ставлення до бізнес-ризиків суб'єктів з числа управлінського персоналу.

Слід зазначити, що підприємницька діяльність в нашій державі здійснюється в умовах постсоціалістичних трансформаційних процесів. Ризик-менеджмент і внутрішній контроль знаходяться на стадії становлення, що зумовлює неадекватну ризикованість або надмірну обережність. Значна частина бізнес-ризиків

має високу напруженість, причини якої полягають у недосконалості правового регулювання відносин власності, криміналізації економіки, корупції, відсутності ефективної фінансової інфраструктури.

Вітчизняні підприємці мають справу з іншими видами бізнес-ризиків ніж підприємці в розвинутих країнах. Тому використання наведених в МСА загальних підходів до оцінювання аудитором бізнес-ризиків повинні враховувати особливості економічних і соціальних умов в Україні.

Незалежно від свого змісту будь-які бізнес-ризиків не однозначно і безповоротно детермінують вчинки управлінського персоналу стосовно викривлення фінансової звітності. У багатьох випадках бізнес-ризиків стимулюють управлінський персонал і найвище керівництво вдосконалювати господарську діяльність. Як зазначено у п. А44 МСА 315: *«Управлінський персонал та інші особи здійснюють оцінювання тих питань, які вони вважають важливими. Показники оцінки, внутрішні або зовнішні, створюють тиск на суб'єкт господарювання. Такий тиск, зі свого боку, може мотивувати управлінський персонал вжити заходів для покращення показників господарської діяльності або викривлення інформації у фінансовій звітності. Відповідно розуміння показників оцінки суб'єктом господарювання допомагає аудитору у розгляді того, чи може тиск у напрямі досягнення намічених завдань призвести до дій управлінського персоналу, які збільшують ризик суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.»*

З наведеного вбачається, що розуміння аудитором оцінок бізнес-ризиків суб'єктами господарювання становить необхідну передумову моделювання їх поведінки. Водночас належить враховувати, що оточуюче середовище містить не тільки бізнес-ризиків, які спроможні за певних обставин призвести до викривлень фінансової звітності. На управлінський персонал впливають і чинять тиск також ризиків антикриміногенного спрямування у вигляді внутрішнього та зовнішнього контролю.

Для отримання відповіді, якою мірою той чи інший бізнес-ризик та пов'язані з ними обставини спроможні спонукати управлінський персонал вчинити викривлення фінансової звітності аудитору у своєму професійному судженні належить враховувати психологічні аспекти економічної поведінки. Вплив особистих якостей управлінського персоналу на прийняття рішень стосовно ризиків оточуючого середовища.

Якщо розглядати це питання у контексті бізнес-ризиків, то можливо відмітити різні варіанти схильності індивідів до ризику. Як правило, вони приймають рішення залежно від досить складної системи взаємопов'язаних психологічних властивостей у вигляді інтелекту, мотивів, емоцій, ціннісних орієнтирів, установок тощо. У взаємодії з факторами зовнішнього середовища, зокрема бізнес-ризиками, управлінський персонал визначає персональну оцінку прийняття рішення стосовно можливих втрат та надбань. Разом взяті психологічні особливості суб'єктів з числа управлінського персоналу спроможні посилювати та привносити зміни у взаємозв'язок між причиною і наслідком.

У реальній дійсності бізнес-ризиків, зокрема ті, що наведено в МСА 315, не містять невідворотної загрози спонукання управлінського персоналу до викривлення фінансової звітності. В них наявна тільки вірогідність

виступати детермінантами неправомірної поведінки управлінського персоналу. На основі зазначеної вірогідності, керуючись професійним скептицизмом, можливо тільки робити припущення з того чи іншого варіанту реагування управлінського персоналу на фактори зовнішнього середовища. Наскільки такі фактори стануть реальною причиною і призведуть до негативних наслідків залежить від конкретного суб'єкта, який має свободу вибору діяти відповідно до своїх бажань та інтересів.

Якщо бути послідовним у дослідженні механізму неправомірної поведінки управлінського персоналу, то в бізнес-ризиках, як його детермінантах, необхідно вбачати об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона свідчить про їх існування незалежно від усвідомлення конкретними індивідами. Суб'єктивна сторона означає оцінювання ризику управлінським персоналом залежно від його психологічних якостей.

У процесі аналізу прийняття рішень управлінським персоналом розгляду підлягають не тільки спрямованість можливих дій, а також сам механізм прийняття рішення. Відповідне значення має з'ясування індивідуальної вигоди конкретного суб'єкта, причетного до реагування на відповідний бізнес-ризик і можливе викривлення фінансової звітності. Така вигода складається з двох змінних – корисності для себе і корисності для інших. Не слід також виключати суто суб'єктивне сприйняття корисності. Неможливо ігнорувати й той факт, що принцип максимізації вигоди не завжди займає домінуюче становище в діях управлінського персоналу. Їх раціональні рішення становлять лише один із можливих варіантів поведінки. В окремих випадках рішення стосовно бізнес-ризиків може ухвалюватися на підставі емоцій або звички чи навіть традицій. За таких умов вигідне рішення здійснюється з метою отримання найменших психологічних навантажень. Зокрема, з приводу наявності вимог найвищого керівництва вчинити викривлення фінансової звітності. Натомість, чим більша суб'єктивна значущість вчинку, тим вища його раціональність. Відповідно чим важливіший для управлінського персоналу результат реагування на бізнес-ризиків, тим більш ґрунтовно і виважено буде прийматися рішення та вчинятися різноманітні заходи з маскуванню викривлень фінансової звітності. Водночас слід відмітити, що спонтанні рішення з викривлення фінансової звітності становлять виняток.

Якщо комплексно розглядати процес становлення мотивації управлінського персоналу стосовно реагування на бізнес-ризиків, то вона завжди має нелінійний характер. Проявом нелінійності є функція суб'єктивної корисності економічної діяльності. Вона може зростати на стадії новизни і зменшуватися на стадії комфорту, особливо відносно їх зацікавленості у прибутках своїх підприємств. В умовах підвищеної ризикової ситуації вони обирають варіанти доходу, а не мінімізації негативного впливу на підприємство. Для них витрат з пошуку помилок перевищують приріст доходу, який може бути отримано у результаті викривлення фінансової звітності. Прийняття кінцевого рішення залежатиме від наявності чи відсутності можливостей в оточуючому середовищі щодо викривлення фінансової звітності для отримання незаконного доходу.

Суттєву стримну функцію стосовно викривлень фінансової звітності в оточуючому середовищі суб'єкта господарювання відіграє внутрішній контроль. Як свідчить практичний досвід, нехтування внутрішнім контролем з боку управлінського персоналу є достатньою підставою для висунення припущення з викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства. Способи такого роду вчинків управлінського персоналу можуть мати різноманітні форми. Згідно з п. А4 МСА 240, нехтуючи заходами внутрішнього контролю, управлінський персонал схильний застосовувати такі методи:

- записувати фіктивні проводки, особливо наприкінці звітного періоду, щоб маніпулювати результатами операційної діяльності або досягти інших цілей;
- неправильно коригувати припущення та змінювати судження, застосовані для оцінки залишків рахунків;
- пропускати, передчасно або запізно визнавати у фінансовій звітності події або операції, які відбулися протягом звітного періоду;
- пропускати, незрозуміло подавати або викривлювати розкриття, які вимагаються застосованою концептуальною основою фінансового звітування, або розкриття, необхідні для досягнення неупередженого подання;
- приховувати факти, які можуть впливати на суми, відображені у фінансовій звітності;
- здійснювати складні операції, які структуровано так, щоб перекручувати інформацію про фінансовий стан або результати діяльності суб'єкта господарювання;
- змінювати записи та умови, пов'язані зі значними або незвичайними операціями.

Наведені викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства, як правило, не знаходять повноцінного відображення у бухгалтерських документах, оскільки всіляко викривляються або маскуються під правомірну діяльність або помилку. Як зазначено у п. 31 МСА 240, можливість управлінського персоналу для вчинення шахрайства унікальна через його спроможність маніпулювати бухгалтерськими записами та складати навмисно викривлену фінансову звітність, нехтуючи заходами контролю. Згідно з п. 6 МСА 240 причина полягає в тому, що шахрайство може бути пов'язане зі складними та ретельно організованими схемами, розробленими для його приховування, такими як підроблення, навмисний пропуск запису операцій або навмисне неправильне тлумачення для аудитора.

Щоб виявити і оцінити приховані та замасковані зовнішні ознаки викривлень фінансової звітності, аудиторі належить на відповідному професійному рівні визначити необхідні для цього аудиторські процедури. Стосовно порядку визначення таких процедур МСА надають лише рекомендації загального порядку. Зокрема у п. А23 МСА 240 звертається увага на *«Той факт, що шахрайство, як правило, приховують, може дуже ускладнити його виявлення. Однак аудитор може ідентифікувати події чи умови, які свідчать про мотив або тиск для скоєння злочину чи надання змоги його скоєння (чинники ризику шахрайства)»*. Згідно з п. А24 МСА 240 основний висновок зводиться до того, що чинники ризику шахрайства складно класифікувати за їхньою важливістю. Відповідно до визначення, чи існує чинник ризику шахрайства та чи слід розглядати його в оцінюванні ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства, по-

требує застосування професійного судження.

Тому, керуючись загальними рекомендаціями МСА, розглянемо більш детально, як аудитор повинен формувати професійне судження до моделювання поведінки управлінського персоналу на підставі зовнішніх ознак викривлень фінансової звітності. Насамперед моделювання поведінки управлінського персоналу належить спрямовувати на планування аудиторських процедур.

У п. А2 МСА 300 зазначено, що планування є не окремим етапом аудиту, а швидше безперервним і повторюваним процесом, який продовжується до завершення поточного завдання з аудиту. Центральне місце у плануванні повинно відводитися аналітичним процедурам, що будуть виконуватися, як процедури оцінювання ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності.

За своїм змістом планування полягає у прогнозуванні аудиторських процедур з перевірки фінансової звітності. Тих висновків, які аудитор визнає найбільш вразливими для викривлень, за результатами прогнозного оцінювання можливих варіантів поведінки управлінського персоналу. Сам процес прогнозування передуює плануванню і підпорядковується дотриманню аудитором принципу професійного скептицизму, який також містить прогнозну функцію стосовно загальної оцінки поведінки управлінського персоналу. Загалом процес прогнозування обумовлює необхідність здійснення аудитором функцій моделювання тих аспектів господарської діяльності і вчинків управлінського персоналу, які максимально впливають на фінансову звітність та містять можливості щодо її викривлення. У зв'язку з цим прогнозування і моделювання поведінки управлінського персоналу стосовно можливих викривлень фінансової звітності становлять невід'ємну функцію планування аудиту. Залежно від результатів моделювання у плані аудиту і визначають напрями здійснення аудиторських процедур з метою отримання аудиторських доказів з наявності або відсутності прогнозної моделі поведінки управлінського персоналу.

Характерно, що зовнішні ознаки можливих викривлень фінансової звітності мають різну ступінь інформативності неправомірної поведінки управлінського персоналу. Менш за все відображаються у фінансовій звітності та інших документах суб'єктивні ознаки шахрайства у вигляді навмисних дій з отримання незаконної вигоди. За будь-яких обставин професійне судження аудитора до викривлення фінансової звітності повинно ґрунтуватися на аналізі об'єктивних кваліфікуючих ознак, в який саме спосіб їх вчинено. Отримання такої інформації дозволить аудиторі з'ясувати мету вчинків управлінського персоналу, а також інші ознаки їх суб'єктивних намірів.

Найбільшу інформативність з моделювання поведінки управлінського персоналу мають знання способів вчинення викривлень фінансової звітності внаслідок шахрайства. Спосіб вчинення шахрайства становить головну, якісну характеристику неправомірної поведінки управлінського персоналу. Така поведінка складається з певної системи вчинків, спрямованих на підготовку, виконання і приховування шахрайства. У конкретних вчинках управлінського персоналу проявляються їх особисті характеристики і персональне

ставлення до оточуючого середовища, зокрема внутрішнього та зовнішнього контролю.

Типові способи шахрайства наведені у пп. 2, 3 та А4 МСА 240. Аудитор також може мати додаткові знання способів шахрайства з власного досвіду та досвіду інших аудиторів. Користуючись методом аналогії та стереотипів аудитор може моделювати поведінку управлінського персоналу, і тим самим висувати версії до вразливості фінансової звітності стосовно конкретних способів шахрайства та напрямів збору аудиторських доказів.

Достатньо складним завданням є моделювання поведінки управлінського персоналу на підставі окремих зовнішніх проявів викривлень фінансової звітності у вигляді їх ризиків. Вони можуть мати місце у різних сферах діяльності суб'єктів господарювання, починаючи від галузевих і регуляторних чинників й закінчуючи конкретними бізнесовими операціями та практикою ведення обліку. Приклади таких ризиків, їх ідентифікація та оцінювання розглядаються в МСА 315 та МСА 240. Наведені МСА орієнтують на необхідність з'ясування ставлення до ризиків викривлення фінансової звітності управлінського персоналу. За умови встановлення відсутності належного реагування, спрямованого на вдосконалення господарської діяльності, аудитор необхідно виявляти можливості для викривлення фінансової звітності. У результаті їх аналізу встановлювати, якою мірою їх реально задіяно управлінським персоналом.

ВИСНОВКИ

На підставі викладеного можливо запропонувати

схему моделювання аудитором управлінського персоналу.

1. Всебічне вивчення суб'єкта господарювання на предмет виявлення неочікуваних взаємозв'язків та нестандартних ситуацій.

2. З'ясування взаємозв'язку інтересів управлінського персоналу з результатами господарської діяльності.

3. Узагальнення знань стосовно можливих способів шахрайства.

4. Розгляд способів шахрайства на фінансову звітність.

5. Прогнозування поведінки управлінського персоналу на основі знань способів шахрайства.

6. Встановлення бізнес-ризиків у діяльності господарюючого суб'єкта.

7. Оцінювання ставлення до бізнес-ризиків управлінського персоналу.

8. Аналіз ефективності внутрішнього контролю.

9. Ідентифікація у бізнес-ризиках чинників ризику шахрайства.

10. Аналіз потенційної спроможності ризиків шахрайства чинити тиск на управлінський персонал.

11. Виявлення можливостей для вчинення шахрайства.

12. З'ясування підстав для формування мотивів викривлення фінансової звітності.

13. Висунення версій до можливих варіантів поведінки управлінського персоналу та напрямів збору аудиторських доказів.

14. Планування аудиту на основі висунутих версій.

15. Здійснення аудиторських процедур з перевірки висунутих версій та уточнення плану аудиту.

Список використаних джерел

1. Карачина Н.П. Теорія поведінкових моделей пострадянського промислового підприємства: монографія. Вінниця, 2013. 170 с.
2. Удачина К.О. Моделювання економічної поведінки суб'єктів господарювання: дис.... канд. екон. наук: 08.00.11 / Полтавський ун-т економіки і торгівлі. Дніпро, 2017. 219 с.
3. Деєва Н.Е., Прокопенко М.В. Біхевіористичний підхід до бухгалтерського обліку. *Finance: Theory And Practice*. Київ, 2021. С. 12-13.
4. Солоненко А.А. Поведенческий бухгалтерский учет: реалии и перспективы. *Вестник А.Г.Т.У.* 2015. № 1. С. 89-99.
5. Сытнікова Н.В. Біхевіористичний підхід к бухгалтерскому учету: зарубежный опыт. *Международный бухгалтерский учет*. 2014. № 40(238). С. 63-66.
6. Герасимов Р.Р. Моделювання при розслідуванні злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 253-257.
7. Корецький С.М. Моделювання процесу формування мотивації злочинної поведінки особи. *Юридична психологія*. 2016. № 1(18). С. 163-176.
8. Ларченко М.О. Застосування результатів кримінологічного моделювання в практиці запобігання злочинності. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С. 172-181.
9. Романов Р. Апперцепція інформації в біхевіористичній теорії бухгалтерського обліку: критика сучасних підходів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. № 2. С. 94-101.
10. Возний К.З. Економічна поведінка людини та її ментальні мотиви. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №5 (95). С. 3-15.
11. Полторацька О.В. Формування економічної поведінки як частина стратегічного управління промисловими підприємствами. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5442>
12. Петінова О.Б. Економічна поведінка: до питання експлікації поняття. *Грані*. 2018. Т. 21. № 2. С. 60-65.
13. Кудінова А.В. Підприємницька поведінка та її модифікація в сучасних умовах: дис.... канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2006. 206 с.
14. Скотний П.В. Креативи методологічного індивідуалізму в перспективах сучасної економічної теорії. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.7. С. 109-117.

References

1. Karachyna N.P. The theory of behavioral models of the post-Soviet industrial enterprise: monograph. Vinnytsia, 2013. 170 p. (in Ukrainian).
2. Udachyna K.O. Modeling of the economic behavior of economic entities: dis... PhD in economics: 08.00.11 / Poltava University of Economics and Trade. Dnipro, 2017. 219 p. (in Ukrainian).
3. Deieva N.E., Prokopenko M.V. Behavioral approach to accounting. *Finance: Theory And Practice*. Kyiv, 2021. pp. 12-13. (in Ukrainian).

4. Solonenko A.A. Behavioral accounting: realities and prospects. *Herald of A.G.T.U.* 2015. No. 1. pp. 89-99. (in Russian).
5. Sitnikova N.V. Behavioral approach to accounting: foreign experience. *International accounting*. 2014. No. 40(238). pp. 63-66. (in Russian).
6. Herasymov R.R. Modeling in the investigation of crimes. *Journal of the Kyiv University of Law*. 2010. No. 3. pp. 253-257. (in Ukrainian).
7. Koretskyi S.M. Modeling the process of forming the motivation of a person's criminal behavior. *Legal psychology*. 2016. No. 1(18). pp. 163-176. (in Ukrainian).
8. Larchenko M.O. Application of the results of criminological modeling in the practice of crime prevention. University scientific notes. 2016. No. 58. pp. 172-181. (in Ukrainian).
9. Romanov R. Apperception of information in the behavioral theory of accounting: criticism of modern approaches. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*. 2018. No. 2. P. 94-101.
10. Voznyi K.Z. Economic behavior of a person and his mental motives. Actual problems of the economy. 2009. No. 5 (95). pp. 3-15. (in Ukrainian).
11. Poltoratska O.V. Formation of economic behavior as part of strategic management of industrial enterprises. *Efficient economy*. 2017. No. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5442> (in Ukrainian).
12. Petinova O.B. Economic behavior: to the question of the explanation of the concept. *Hrani*. 2018. Vol. 21. No. 2. pp. 60-65. (in Ukrainian).
13. Kudinova A.V. Entrepreneurial behavior and its modification in modern conditions: dis. ... PhD in economics: 08.01.01 / Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. Kyiv, 2006. 206 p. (in Ukrainian).
14. Skotnyi P.V. Creatives of methodological individualism in the perspectives of modern economic theory. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. 2010. Issue 20.7. pp. 109-117. (in Ukrainian).

Volodymyr HOLOVACH

PhD in Legal Sciences, Honored Lawyer of Ukraine, certified auditor, Institute of Audit
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-9071>

MODELING THE MANAGEMENT STAFF BEHAVIOR BY AN AUDITOR

The paper considers the problem of modeling the management staff behavior by an auditor. The need to consider such a problem is due to the requirements of the International Auditing Standards (IAS) regarding the audit procedure based on a behavioral approach. This approach is aimed at learning the behavior of participants of the accounting and audit from the view of the interests and motives of the participants in the accounting.

Since the central place in the criminological characteristics of fraud is the way it is committed, IAS recommend for an auditor to assess the vulnerability of relevant aspects of financial reporting related to possible ways of its committing even at the stage of audit planning. And using the method of analogy to predict the management staff behavior, and thus to determine the audit procedures and areas of audit evidence collection.

IAS require an auditor to maintain the understanding of the entity and its environment during the audit. The point A1 of IAS 315 emphasizes that gaining the understanding of the entity and its environment is a permanent and dynamic process of gathering, updating and analyzing information during the audit. This understanding forms the system of criteria within which an auditor plans the audit and performs the professional judgment during the entire audit.

Any planning process, including audit, consists of forecasting and modeling functions. In preparing the plan's specific measures, an auditor predicts and models in his professional judgment the management staff behavior and its actions related to financial statements in the form of versions. Based on the results of inspection, an auditor makes a conclusion related to the reliability of financial reporting, its completeness and compliance with legislation.

Based on the research, in the final part of the paper the scheme for modeling the management staff behavior by an auditor is proposed.

Keywords: modeling, management staff behavior, professional skepticism, professional judgment of an auditor